

АСОЦІАТИВНІ РЕАКЦІЇ УКРАЇНЦІВ НА СЛОВА-СТИМУЛИ ІЗ СЕМАНТИКОЮ РЕЗИЛЕНТНОСТІ: МОДЕЛЮВАННЯ ФРАГМЕНТІВ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ

Капранов Ян Васильович,

доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри теорії і практики перекладу з англійської мови
Київського національного лінгвістичного університету;
доцент факультету гуманітарних наук та образотворчого мистецтва
Економіко-гуманітарного університету у Варшаві (Республіка Польща)
ORCID ID: 0000-0003-2915-038X

Івановська Боженна Олександрівна,

доктор філософії,
доцент факультету соціальних наук
Економіко-гуманітарного університету у Варшаві (Республіка Польща)
ORCID ID: 0000-0003-1331-2866

Малинюк Ірина Володимирівна,

кандидат філологічних наук,
доцент кафедри китайської філології
Київського національного лінгвістичного університету
ORCID ID: 0000-0002-2674-2139

У статті представлено результати комп'ютерного опрацювання вільного асоціативного експерименту за допомогою STIMULUS на основі реакцій, наданих українцями на стимули із семантикою резилентності і здійснено їхню психолінгвістичну інтерпретацію. По-перше, описано методологію проведення вільного асоціативного експерименту, зокрема надано загальну характеристику анкети для проведення вільного асоціативного експерименту, визначено стимули для проведення вільного асоціативного експерименту (криза, крах, стрес, пандемія, травма), охарактеризовані основні учасники вільного асоціативного експерименту (85 респондентів-українців віком 17–23 і 31–39), окреслено етапи опрацювання реакцій українців на стимули із семантикою резилентності. По-друге, докладно описано підготовчий, практичний й аналітичний операційні етапи роботи зі STIMULUS відповідно до реакцій, представлених респондентами. По-третє, здійснено психолінгвістичну інтерпретацію наданих українцями реакцій на стимули із семантикою резилентності реакцій для моделювання фрагментів індивідуальної свідомості українців.

Асоціативний експеримент є найбільш розробленою технікою психолінгвістичного аналізу семантики. Психосемантика ставить собі завдання реконструкції індивідуальної системи значень, через призму якої відбувається сприйняття індивідом світу, інших, себе, а асоціативний експеримент застосовується з метою експериментального дослідження суб'єктивних семантичних полів слів, сформованих у свідомості людини. Асоціативний експеримент надає великий матеріал для припущень про те, яка саме інформація може стояти за словом в індивідуальній свідомості і, отже, які фрагменти цієї інформації можуть бути використані свідомістю, якщо слово буде використовуватися у різних контекстах.

У результаті STIMULUS дав змогу побудувати асоціативні поля з ядерно-периферійною організацією для кожного слова-стимулу, серед яких ядерними реакціями виявилися такі: криза – занепад, розруха; крах – розруха, занепад; стрес – тривога; пандемія – коронавірус; травма – біль, ПТСР. Аналіз реакцій демонструє збіг у сприйнятті кризової картини українцями, зокрема для двох стимулів криза та крах українці надають однакові слова-реакції: занепад, розруха, що пояснюється історичним минулим українців у часи розпаду Радянського Союзу – період, коли українці стикнулися з фінансовою кризою та крахом планів і сподівань.

Ключові слова: комп'ютерне опрацювання, вільний асоціативний експеримент, STIMULUS, реакція, стимул, резилентність, психолінгвістична інтерпретація.

Kapranov Yan, Iwanowska Bozena, Malyniuk Iryna. Associative reactions of Ukrainians to stimuli with the semantics of resilience: modelling individual consciousness fragments

The article presents the results of the free-associative experiment conducted with the help of STIMULUS based on the reactions to stimuli with the semantics of resilience given by Ukrainians and their psycholinguistic interpretation. Firstly, the author describes the methodology used in the free-associative experiment. In particular, she provides general characteristics of the questionnaire, defines stimuli (crisis, crash, stress, pandemic, trauma), characterizes the main participants of the free-associative experiment (85 Ukrainian respondents aged 17–23 and 31–39), and outlines the stages of working out the reactions of Ukrainians to stimuli with the semantics of resilience. Secondly, the preparatory, practical, and analytical operational stages of working with STIMULUS are described in detail according to the responses given by the Ukrainians. Thirdly, the psycholinguistic interpretation of the responses to stimuli with the semantics of resilience was carried out to model fragments of the individual consciousness of Ukrainians.

The associative experiment is the most developed technique of psycholinguistic analysis of semantics. Psychosemantics is the task of reconstructing an individual system of meanings through which an individual perceives the world. The associative experiment provides extensive material for elaborating on the information behind a word in an individual's mind and, consequently, what fragments of this information can be used by the mind if the word is used in different contexts.

As a result, STIMULUS made it possible to build associative fields with a nuclear-peripheral organisation for each stimulus word, among which the following were the nuclear reactions: crisis: decline, destruction; collapse: destruction, decline; stress: anxiety; pandemic: coronavirus; trauma: pain, PTSD. The analysis of reactions shows a coincidence in the perception of the crisis by Ukrainians; in particular, for two stimuli, crisis, and collapse, Ukrainians provide the same reaction words: decline, and ruin, explained by the historical past of Ukrainians during the collapse of the Soviet Union, i.e., a period when Ukrainians faced a financial crisis and the collapse of plans and hopes.

Key words: computer processing, free-associative experiment, STIMULUS, reaction, stimulus, resilience, psycholinguistic interpretation.

Вступ. Кожна природна мова відображає певний спосіб концептуалізації світу, а значення, що виражаються в ній, складаються в єдину систему поглядів, свого роду колективну філософію, яка пропонується як стандартна для всіх носіїв цієї мови. Мова фіксує колективні стереотипні та еталонні уявлення, об'єктивує інтерпретуючу діяльність людської свідомості. Наразі сучасна антропоцентрична лінгвістика характеризується інтересом до суб'єктивного фактору в мові, до повсякденної свідомості мовної особистості, до мовленнєвих процесів, виявлених у метамовній рефлексії цієї особистості. Мова стає об'єктом вивчення у дослідженнях різних напрямів, предметом наукового інтересу яких є специфіка індивідуальної свідомості людини. При цьому мова розглядається як засіб комунікації та пізнання, що відображає специфічні риси ментальності її носіїв і виражає систему поглядів та цінностей, що формують мовну картину світу. Дослідження мови як засобу спілкування та способу вираження осмислення реальності привертає увагу дослідників до тих складових мовної системи, які здатні передати ставлення мовця до дійсності. Важливою сферою лінгвістичних досліджень у цьому напрямі стає вивчення мовної свідомості з використанням даних психолінгвістичних експериментів.

Протягом останніх десятиліть експериментальні дослідження набули широкого застосування. На сьогодні експерименти продовжують бути актуальними в сфері психолінгвістики (О. І. Горошко [1], Д. І. Терехова [7], О. Ф. Загородня [2], S. Bernolet, R. J. Hartsuiker, M. J. Pickering [9]) для доведення і / або спростування поставлених гіпотез, теорій і т. ін. Актуальним, а головне – необхідним, для психолінгвістики залишається асоціативний експеримент, суть якого полягає в тому, що респондентів пропонують стимули різного типу (слова, малюнки тощо) з метою викликати у нього відповідні асоціації. Асоціативний експеримент як дослідницька процедура дозволяє встановити асоціативні ряди та асоціативне поле на задані слова-стимули, визначити частотність асоціативних зв'язків [3]. Асоціативний експеримент є прийомом, спрямованим на вияв асоціацій, які сформувалися в індивіда у його попередньому досвіді. Експериментальний напрям психолінгвістики ґрунтується на твердженні, що одним із основних механізмів мовної діяльності є асоціативний механізм, який відповідальний за встановлення інтуїтивних ймовірних зв'язків, тобто асоціацій. Зважаючи на те, що основними властивостями асоціативного

механізму є інтуїтивність та ймовірність, можна стверджувати, що асоціативний механізм забезпечує спонтанність мовної діяльності, що виникає з когнітивного та мовного досвіду носія мови. Дослідження асоціативного механізму у мовній діяльності виявляє значимість для мовних процесів інтуїтивних зв'язків як між невербальними «значення (зміст)» – «свідомість», так і між мовними одиницями.

Асоціативний механізм – один із базових механізмів мовної діяльності, що діє як у довербальних, так і на вербальних етапах мовного програмування. Слід зазначити, що під «асоціацією» розуміється зв'язок між деякими суб'єктами чи явищами, заснований на нашому особистому, суб'єктивному досвіді. Цей досвід може співпадати з досвідом тієї культури, до якої ми належимо, але завжди є також і суто особистим, сформованим у минулому досвіді окремої людини. Визначаючи завдання дослідження асоціативного механізму, асоціативний експеримент можна розглядати як специфічний для певної культури та мови «асоціативний профіль», що містить в собі знання, якими володіє конкретний етнос [1].

Ефективність використання методу асоціативного експерименту забезпечується низьким рівнем маніпулювання людьми, автоматичним характером асоціацій, поєднанням процесу асоціативного експерименту з фізіологічними реакціями людини.

Значення асоціативного експерименту важко переоцінити. Його результати можуть бути використані в різних сферах лінгвістики: для вивчення лексичної системності, семантичної структури слова, у культурно-мовних зіставних дослідженнях, лексикографії, діакронній лінгвістиці. Варто зазначити переваги застосування асоціативного експерименту:

1. Результати асоціативного експерименту можна трактувати як об'єктивацію національно-культурної специфіки образів мовної свідомості, оскільки при застосуванні асоціативного експерименту можливе отримання даних, що свідчать про національно-культурну маркованість мовного знака та особливості етно-мовної свідомості. Науково-дослідний потенціал асоціативних експериментів полягає в тому, що їхні дані містять лінгвокультурну інформацію певного народу та надають багатий матеріал для міжкультурних досліджень, дозволяють зробити висновки про світосприйняття та фактори обумовленості поведінки людини.

2. Особлива важливість асоціативного експерименту полягає у з'ясуванні, як влаштовані фрагменти мовної

свідомості носіїв української мови. За допомогою вільного асоціативного експерименту можна, порівнюючи відповіді-реакції реципієнтів, знайти найбільш частотні, загальні реакції для побудови асоціативних норм української мови.

3. Асоціативний експеримент дозволяє виділити психологічний компонент у значенні слова. Завдяки цьому є реальна можливість побудови структури слова. На підставі експериментів, що проводяться подібним чином, можна отримати найцінніший матеріал, так зване лінгвістичне поле, яке ховається в психічному стані носія мови і визначає семантичний зв'язок слів.

4. Цінність використання асоціативного експерименту в сучасній лінгвістиці полягає також у тому, що асоціативний експеримент фіксує актуальне значення слова, виявляє відмінність його реальної семантики від значення, представленого в словнику. Він виявляє простір асоціювання, що виходить далеко за межі словникових статей, оскільки між психологічною реальністю слова для носія мови та змістом слова у словниковій статті існують значні розбіжності.

5. Результати асоціативного експерименту мають практичне значення для перекладацької діяльності, оскільки знання асоціативного поля слова, що перекладається, істотно сприяє більш точному його перекладу.

Слід зазначити, що асоціативні експерименти відображають певну лінгвістичну реальність, яка полягає в тому, що між словами існують різноманітні асоціації. Для їхнього дослідження в науковій експериментальній практиці використовуються різні види асоціативних експериментів, серед яких можна назвати основні 3 види: вільний, цілеспрямований і ланцюжковий асоціативні експерименти.

Вільний асоціативний експеримент відкриває перед дослідником широкі можливості для вивчення особливостей функціонування індивідуальної свідомості та психіки людини у процесі когнітивної обробки окремого фрагмента інформації у вигляді словесного знака. Під час проведення вільного експерименту реципієнту пропонується слово-стимул із завданням реагувати на нього першим словом, що з'являється в голові як асоціація на слово-стимул. Відмінною рисою вільного асоціативного експерименту є відсутність будь-яких обмежень на реакції.

При цілеспрямованому асоціативному експерименті накладаються обмеження на вибір відповідних слів з поданих. Учасникам експерименту пропонується називати слова-асоціації певного граматичного чи семантичного класу, наприклад, добір слів-реакцій антонімів чи синонімів. Тобто цілеспрямований асоціативний експеримент від вільного асоціативного експерименту відрізняється тим, що відповіді на слова-стимули даються відповідно до інструкції експериментатора, котрий певним чином обмежує вибір асоціацій, задаючи певні завдання (наприклад, відповідати лише прикметниками чи іменниками).

При ланцюжковому асоціативному експерименті реципієнту пропонується відповідати за певний період часу на слово-стимул всіма можливими словами-реак-

ціями. В результаті виходить ланцюжок асоціативних реакцій, утворений з окремих слів. Ці слова поєднуються у певні семантичні групи. Ці групи об'єднують за їхнім змістом у загальну категорію.

На думку О. І. Горошко, «вивчення асоціацій у нашому столітті відбувається у двох напрямках: по-перше, це проведення масових асоціативних експериментів та вивчення зібраних за їх допомогою асоціативних норм чи асоціативних полів. По-друге, розробка та апробація індивідуальних асоціативних експериментів, пов'язаних із встановленням певних фактів із життя випробуваного». Під асоціативним полем слова вчена розуміє сукупність слів-асоціацій на слово-стимул і зазначає, що асоціативне поле має ядро (найчастіші реакції) і периферію [1].

Вільний асоціативний експеримент є однією з найбільш розроблених та ефективних методик для дослідження механізмів формування та сприйняття мови, лексикону, вивчення національно-культурної специфіки мовної свідомості. Вільний асоціативний експеримент широко використовується у багатьох науках. Він є основним методом експериментальної психології та психолінгвістики. Асоціативний експеримент – це прийом, спрямований на виявлення асоціацій, що сформувалися в індивіда у його попередньому досвіді.

Стандартні для соціуму слова-реакції на задане слово-стимул називаються асоціативними нормами. Асоціативні норми, отримані в результаті експерименту, надають багатий матеріал для дослідження в галузі лінгвістики, лінгвокультурології, психолінгвістики та психології. Упорядкований за частотністю набір слів-реакцій на слово-стимул називається асоціативним полем стимулу, причому частотні реакції становлять ядро асоціативного поля стимулу, а поодинокі реакції його периферію. Вільний асоціативний експеримент є найбільш ефективною експериментальною методикою, зручною у застосуванні. Він може проводитись одночасно з великою групою реципієнтів. При його проведенні враховуються тип реакції, частотність однотипних асоціацій, час відповіді, фізіологічні та поведінкові реакції. На асоціації, отримані в результаті вільного асоціативного експерименту, впливають два фактори: «лінгвістичний» – певні характеристики слова-стимулу, та «прагматичний» – вплив особистості самого реципієнта: його інформативна база, вербальний та невербальний досвід, особливості пам'яті та мислення, рівень мовної компетенції тощо.

Матеріали та метод. У цій статті запропоновано інтерпретацію та аналіз вільного асоціативного експерименту для моделювання фрагментів індивідуальної свідомості українців, проведеного серед 85 респондентів-українців віком 17–23 і 31–39. Учасникам експерименту було запропоновано якнайшвидше відповісти першим словом-реакцією у відповідь на запропоноване слово-стимул.

Варто зазначити, що якщо раніше результати експериментів опрацьовувалися дослідником механічно, то наразі залучаються різні комп'ютерні програми для цього, що дає змогу представити результати у вигляді

автоматично сформованих електронних діаграм, схем, таблиць тощо.

Такою сучасною комп'ютерною програмою для обчислення результатів експериментальних досліджень є «Інформаційно-аналітична система опрацювання результатів асоціативних експериментів «STIMULUS» (URL: <http://stimulus.tools.uk/>) (розробники: кандидат філологічних наук О. Ф. Загородня – постановка завдання, лінгвістичний алгоритм та аналіз результатів роботи програмного комплексу; кандидат технічних наук, доц. Ю. В. Загородній – реалізація лінгвістичного алгоритму, налагодження програмного комплексу) [2, с. 80]. Саме за допомогою програми STIMULUS сьогодні відбувається обробка й опрацювання експериментальних даних, що дозволяє отримати об'єктивний матеріал для обґрунтування достовірності результатів дослідження.

Асоціативний експеримент застосовують у різних галузях знань: лінгвістиці, психології, соціології та інших. Використання ж цього методу різниться залежно від мети та завдань конкретної науки. Лінгвіста цікавить система й образи свідомості, мотиви й оцінки. Філолог насамперед аналізує мовну форму, яку приймає асоціювання, у центрі його уваги – мовні фактори. Психологи, незважаючи на багатоманітність використання асоціативного експерименту, націлені на виявлення мотивацій людини, її потягів, комплексів, установок. Загалом, специфіку вільного асоціативного експерименту можна охарактеризувати як вивчення стану індивіда, якого асоціюють, виявляючи глибинний, неусвідомлений і автоматизований рівень пізнання. Вільний асоціативний експеримент є досить простим і водночас ефективним засобом досліджень у психолінгвістиці. Він дає «живий» матеріал для побудови асоціативних полів певних понять, реконструкції фрагментів мовної та концептуальної картин світу індивіда. Під час проведення вільного асоціативного експерименту опитуваному пропонується ізольоване слово із завданням реагувати на нього першим словом, що з'являється в голові з отриманим вихідним словом. Під таким типом реакції розуміють спонтанне протікання процесу і відтворення асоціативних слів у свідомості індивіда.

Електронна анкета, створена за допомогою Google Form, містила два розділи, що були обов'язковими для заповнення (*): Розділ I. «Загальна інформація про респондента» містив інформацію про вік (17–23 / 24–30 / 31–39 / 40–49 / 50 і більше) і освіту (середня / базова вища (бакалавр) / вища (магістр) / науковий ступінь (PhD / кандидат або доктор наук) / інше) та Розділ II. «Реакції на стимули» – п'ять стимулів, які термінологічно формують науковий обсяг поняття «резилентність»: *криза, крах, стрес, пандемія, травма*. Розділ II є ключовим для дослідження, адже українцям необхідно було надати реакції на слова-стимули для формування асоціативних полів.

У вільному асоціативному експерименті взяли участь 85 респондентів-українців віком 17–23 і 31–39. Серед цих респондентів представлені студенти, які здобувають ступінь вищої освіти бакалавра / магістра в різних закладах вищої освіти України.

Сформований список слів-стимулів (*криза, крах, стрес, пандемія, травма*), необхідний для проведення вільного асоціативного експерименту заносимо до програми STIMULUS. Далі опрацьовуємо слова-реакції, надані українцями в анкеті. Усі реакції респондентів на відповідні слова-стимули також заносимо до комп'ютерної системи та фіксуємо їх:

– **криза**: занепад, розруха, нестача, проблеми, стагнація, безвихідь, стрес, безробіття, паніка, крах економіки, депресія, банкрутство, війна, дефолт, відчай, бідність, яма, спад, злидні;

– **крах**: розруха, занепад, розпач, провал, падіння, безробіття, катастрофа, війна, кінець, відчай, жах, невдача, банкрутство, горе, біль, знищення, втрата, безвихідь;

– **стрес**: тривога, нервовість, депресія, плач, хвороба, паніка, війна, ракети, розпач, страх, проблеми, напруга, складнощі, панічна атака, роздратованість, перевантаження, випробовування;

– **пандемія**: коронавірус, карантин, хвороба, локдаун, обмеження, маски, вірус, паніка, вакцина, ізоляція, карантин, загроза, смерть, загроза, страх;

– **травма**: біль, ПТСР, дитинство, психологічна, ушкодження, коліно, моральна, фізична, емоційна, шрам, стрес, гіпс, смуток, дискомфорт.

Наступним визначаємо зміст асоціативного поля слів-стимулів, їхнього ядра та периферії, показників індексу яскравості реакцій.

Результати опрацювання слів-реакцій, наданими респондентами:

– **криза**: якщо ядро стимулу = 0.1154 (*занепад, розруха*), то периферія = 0.0558 (*нестача, проблеми, стагнація, безвихідь, стрес, безробіття, паніка, крах економіки, депресія, банкрутство, війна, дефолт, відчай, бідність, яма, спад, злидні*);

– **крах**: якщо ядро стимулу = 0.1135 (*розруха, занепад*), то периферія = 0.0653 (*розпач, провал, падіння, безробіття, катастрофа, війна, кінець, відчай, жах, невдача, банкрутство, горе, біль, знищення, втрата, безвихідь*);

– **стрес**: якщо ядро стимулу = 0.1667 (*тривога*), то периферія = 0.0626 (*нервовість, депресія, плач, хвороба, паніка, війна, ракети, розпач, страх, проблеми, напруга, складнощі, панічна атака, роздратованість, перевантаження, випробовування*);

– **пандемія**: якщо ядро стимулу = 0.1037 (*коронавірус*), то периферія = 0.0532 (*карантин, хвороба, локдаун, обмеження, маски, вірус, паніка, вакцина, ізоляція, карантин, загроза, смерть, загроза, страх*);

– **травма**: якщо ядро стимулу = 0.1024 (*біль, ПТСР*), то периферія = 0.0526 (*дитинство, психологічна, ушкодження, коліно, моральна, фізична, емоційна, шрам, стрес, гіпс, смуток, дискомфорт*).

STIMULUS дав змогу побудувати асоціативні поля (з ядерно-периферійною організацією) для кожного слова-стимулу. Основну увагу зосереджуємо на ядерних одиницях як показників системи мислення українців. Отже, ядерними реакціями для слів-стимулів визначено такі: **криза** – занепад, розруха; **крах** – роз-

руха, занепад; **стрес** – тривога; **пандемія** – коронавірус; **травма** – біль, ПТСР. Аналіз реакцій демонструє збіг у сприйнятті кризової картини українцями, зокрема для двох стимулів **криза** та **крах** українці надають однакові слова-реакції – *занепад, розруха*. Це пояснюємо історичним минулим українців у часи розпаду Радянського Союзу, коли для українців був період фінансової кризи та краху планів і сподівань. Цей період сприймався українцями саме як занепад і розруха, оскільки вибудована звична система життя була зруйнована.

Отже, слова-реакції, надані українцями в анкеті на слово-стимул **криза**, такі: *занепад, розруха, нестача, проблеми, стагнація, безвихідь, стрес, безробіття, паніка, крах економіки, депресія, банкрутство, війна, дефолт, відчай, бідність, яма, спад, злидні*. Враховуючи те, що асоціативні слова базуються на досвіді кожного індивіда, то ці слова-реакції показують, що поняття кризи для українців історично пов'язане з занепадом, розрухою, крахом економіки, безробіттям, банкрутством, війною і злиднями. Всі ці слова пов'язані з фінансовим неблагополуччям, відсутністю фінансових можливостей навіть на базові потреби людини, тому слово-стимул **криза** у свідомості українців має тісний зв'язок (асоціацію) з *занепадом і розрухою*, як причинами банкрутства та бідності. Зважаючи на те, що однією з базових потреб людини є безпека життя, яка тісно пов'язана з фінансовим благополуччям, то саме слова *занепад і розруха* говорять про втрату безпечного способу життя. Тут варто згадати історичні події, які вплинули на таке сприйняття українцями слова-стимулу **криза**, оскільки, як вище згадувалося, на сприйняття слів-стимулів і виникнення асоціативних слів-реакцій на них залежить від досвіду індивіда. Враховуючи таку подібність слів-реакцій від українців, ми можемо говорити про колективну свідомість українців, яка сформувалася внаслідок пережитих подібних подій. Враховуючи вік респондентів 17–23 і 31–39, то це діти батьків, котрі пережили так звані буремні 90-ті роки, роки гострого дефіциту, коли планова економіка дала збій, підприємства зупинили свою роботу, а людей скорочували, що призводило до безробіття, і як наслідок, бідності. Тому можна зробити висновок, що у свідомості українців саме ці фрагменти подій тих часів вплинули на виникнення саме цих слів-реакцій на слово-стимул **криза**.

Як бачимо, для стимулу **пандемія** українці надають реакцію *коронавірус*, що асоціюється з коронавірусною хворобою (Covid-19). Це також пояснюємо історичною подією епідемії коронавірусу, який залишив глибокий слід у свідомості українців через свою масштабність і серйозність для здоров'я та життя кожного українця. Щодо слова-стимулу **травма**, то українці відреагували на нього словами-реакціями *біль та ПТСР*

(*посттравматичний стресовий розлад*), який зараз спостерігається у багатьох військових як наслідок військових дій в Україні (URL: <https://www.economist.com/europe/2023/02/09/thousands-of-ukrainian-soldiers-are-suffering-with-ptsd>).

Висновки. Таким чином, вільний асоціативний експеримент є однією з найефективніших методик вивчення мовної свідомості. Сукупність безлічі асоціативних реакцій, отриманих за допомогою вільного асоціативного експерименту, відображає різноманітні ідентифікаційні стратегії вербального матеріалу та допомагає виявити ментальний лексикон українців. Вільний асоціативний експеримент допоміг визначити коло культурно-значимих понять, способи їх функціонування в мовній свідомості українців, з'ясувати системність знань, що визначається етнічними стереотипами поведінки українців. Значення слів, як культурні феномени, «інтегруються» людиною у процесі оволодіння культурою та мовою, передаються з покоління в покоління внаслідок спільної діяльності.

Асоціативний експеримент є найбільш розробленою технікою психолінгвістичного аналізу семантики. Психосемантика ставить собі завдання реконструкції індивідуальної системи значень, через призму якої відбувається сприйняття індивідом світу, інших, себе, а асоціативний експеримент застосовується з метою експериментального дослідження суб'єктивних семантичних полів слів, сформованих у свідомості людини. Асоціативний експеримент надає великий матеріал для припущень про те, яка саме інформація може стояти за словом в індивідуальній свідомості і, отже, які фрагменти цієї інформації можуть бути використані свідомістю, якщо слово буде використовуватися у різних контекстах.

Отже, комп'ютерне опрацювання результатів вільного асоціативного експерименту за допомогою STIMULUS на основі реакцій, наданих українцями на слова-стимули (**криза, крах, стрес, пандемія, травма**) із семантикою резилентності дали змогу визначити ядерні реакції для українських слів-стимулів: **криза** – *занепад, розруха; крах* – *розруха, занепад; стрес* – *тривога; пандемія* – *коронавірус; травма* – *біль, ПТСР*. У результаті встановлено спільні характеристики сприйняття українцями двох стимулів **криза** та **крах**, українці надають однакові слова-реакції – *занепад, розруха*, що пояснюємо впливом історичних подій 90-х років. Для стимулу **пандемія** українці надають реакцію *коронавірус*, що асоціюється з коронавірусною хворобою (Covid-19). Щодо слова-стимулу **травма**, то українці відреагували на нього словами-реакціями *біль та ПТСР*, який зараз спостерігається у багатьох військових як наслідок військових дій в Україні.

Література:

1. Горошко О.І. Інтегративна модель вільного асоціативного експерименту : монографія. Харків : Видавництво «Каравела», 2001. 320 с.
2. Загородня О.Ф. Асоціативні поля суспільно-політичної лексики в мовній картині світу українців (комп'ютерне опрацювання результатів психолінгвістичного експерименту) : дис. канд. філол. наук ; Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова ; Інституційний репозитарій Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, 2018. URL: https://npu.edu.ua/images/file/vidil_aspirant/dicer/D_26.053.26/Zagorodnya.pdf.

3. Мартінек С. Український асоціативний словник в 2 томах. Передмова: від стимулу до реакції. Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2007. Т. 1. С. 7–15.
4. Мартінек С. Емпіричні й експериментальні методи у сучасній когнітивній лінгвістиці. *Вісник Львівського університету. Серія філологічна*. 2011. Вип. 52. С. 25–32.
5. Словник української мови: в 11 томах. АН Української РСР, Ін-т мовознав. ім. О.О. Потебні; редкол. : І.К. Білодід (голова) та ін. Київ : Наук. Думка, 1970. Т. 1 : А-В / ред. тому: П.Й. Горещкий та ін.
6. Терехова Д.І. Психолінгвістичний аналіз асоціативних полів слова-стимулу Друг за даними спрямованих асоціативних експериментів. *Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія: Філологія*. 2017. Вип. 20(2). С. 85–91.
7. Терехова Д.І. Психолінгвістичний аналіз асоціативного поля стимулу ЦІННІСТЬ (динамічний аспект). *Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія: Філологія*. 2018. Вип. 21(1). С. 147–152.
8. Терехова Д.І. Типологія вербальних асоціацій у вільному асоціативному експерименті. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки (Мовознавство)*. 2000. Вип. 26. С. 236–246.
9. Bernolet S., Hartsuiker R. J., & Pickering M. J. Shared syntactic representations in bilinguals: Evidence for the role of word-order repetition. *Journal of Experimental Psychology: Learning, Memory, and Cognition*. 2007. № 33. P. 931–949.

References:

1. Goroshko, E.I. (2001). Yntehratyvna model svobodnoho assotsiatyvnoho eksperymentu [Monografiya]. Kharkiv: Publishing House Group "Caravel". 320 p.
2. Zahorodnya, O. F. (2018). *Asotsiatyvni polya suspil'no-politychnoyi leksyky v movnii kartyni svitu ukrayintsiv (kompyuterne opratsyuvannya rezul'tativ psykholinhvistychnoho eksperymentu)* [Dys. kand. filol. nauk, Natsional'nyy pedahohichnyy universytet imeni M. P. Drahomanova]. Instytutsiynnyu repozytariy Natsional'noho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova. https://npu.edu.ua/images/file/vidil_aspirant/dicer/D_26.053.26/Zagorodnya.pdf
3. Martinek, S. (2007). *Ukrayinskyj asociatyvnyj slovnyk v 2 tomakh. Peredmova: vid stymulu do reaktsiyi*. Lviv: Vydavnychyj tsentr LNU imeni Ivana Franka. T.1, 7-15.
4. Martinek, S. (2011). Empirychni i eksperymental'ni metody u suchasnyy kohnityvny linhvistytsi. *Visnyk L'vivs'koho universytetu. Seriya filolohichna*, 52, 25-32.
5. Slovnyk ukrayins'koyi movy: v 11 tomakh (1970). AN Ukrayins'koyi RSR, In-t movoznav. im. O. O. Potebni; redkol.: I. K. Bilodid (holova) ta in. Kyiv: Nauk. dumka. T. 1 : A-V / red. tomu: P. Y. Horets'kyu ta in.
6. Terekhova, D. I. (2017). Psykholinhvistychnyi analiz asotsiatyvnykh poliv slova-stymulu Druh za danymy spriamovanykh asotsiatyvnykh eksperymentiv. *Visnyk Kyiv's'koho natsional'noho linhvistychnoho universytetu. Seriya: Filolohiya*, 20(2), 85–91.
7. Terekhova, D. I. (2018). Psykholinhvistychnyy analiz asotsiatyvnoho polya stymulu TSINNIST' (dynamichnyy aspekt). *Visnyk Kyiv's'koho natsional'noho linhvistychnoho universytetu. Seriya: Filolohiya*, 21(1), 147-152.
8. Terekhova, D. I. (2000). Типологія вербальних асоціацій у вільному асоціативному експерименті. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки (Мовознавство)*, 26, 236-246.
9. Bernolet, S., Hartsuiker, R. J., & Pickering, M. J. (2007). Shared syntactic representations in bilinguals: Evidence for the role of word-order repetition. *Journal of Experimental Psychology: Learning, Memory, and Cognition*, 33, 931-949.